

FENOMENOLOŠKO RAZUMEVANJE M. VEBEROVOG POSTULATA SUBJEKTIVNOG TUMAČENJA U DELU A. ŠICA¹

Ključne riječi:

Maks Veber, Alfred Šic, subjektivno tumačenje, delanje, fenomenologija.

Autor:

Snežana Popić je istraživač-sarađnik na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Prištini sa privremenim sjedištem u Kosovskoj Mitrovici, Srbija.

Korespondencija:

snezanapopic@gmail.com

Oblast:

Sociologija

Rezime

Maks Veber je, kao utemeljivač razumevajuće sociologije, ostavio bitan uticaj na fenomenološku, odnosno refleksivnu sociologiju. Njegov koncept razumevanja (Verstehen) dobija modifikovanu ulogu u sociološkim teorijsko-metodološkim pravcima nastalim tokom dvadesetog veka. Razumevanje predstavlja ne samo metodološki postupak tumačenja društvene stvarnosti, već uslov njene intersubjektivnosti kao posebna iskustvena forma. Stoga se u ovom radu problematizuju teorijske sheme i metodološke strategije Maksa Vebera i Alfreda Šica sa centralnom pažnjom na upotrebi postulata subjektivnog tumačenja. Ovaj postulat u okviru fenomenološkog sociološkog modela predstavljen je, pre svega, u značenju opšteg principa konstruisanja tipova toka-delanja, odnosno tipizacija neophodnih za društveno usklađivanje aktera u zdravorazumskom svetu. Kako je model naučnih konstrukata zasnovan na modelu zdravorazumskih konstrukata kao konstrukata prvog reda, ovaj postulat dobija svoje središnje mesto i u metodološkom značenju, kao jedna od tri moguće forme – iskustvene, epistemološke i metodološke. Na tragu svega analiziranog, ukazano je i na specifičnost fenomenološkog poimanja koncepta delanja.

DOI:

10.5937/politeia0-29395

Datum prijema članka:

13.09.2020.

Datum prihvatanja članka za objavljivanje:

16.11.2020.

¹ Rad predstavlja rezultat naučnoistraživačke delatnosti koju sprovodi Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, a finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Tekst je istovremeno pripremljen u svrhu izrade doktorske disertacije „(De)konstrukcija kolektivnog identiteta na Kosovu i Metohiji“, koja je prijavljena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Nišu.

UVOD

Kako ljudi definišu situaciju u kojoj se nalaze je najvažniji sociološki podatak.
(Jenkins, 2008: 106)

Društvena stvarnost složena je celina različitih oblasti „omeđenog značenja“, kao jedan svet sastavljen od različitih podsvetova ili „poduniverzuma“. Integralne oblasti omeđenog značenja celokupne društvene stvarnosti podrazumevaju i osobene „kognitivne stilove“ i „napetosti svesti“. Svakodnevni život je pozornica, a čovek, kao njen učesnik u MI-odnosu, nastupa kao parcijalna ličnost. Naznačeno stanovište o položaju čoveka u okviru društvene stvarnosti i o dosegju njene objektivne postojanosti sadrži elemente fenomenološkog pristupa društvenoj stvarnosti iz okvira filozofije mundane stvarnosti. Fenomenološke orijentacije iz domena filozofije širile su se na intelektualne krugove u društvenim naukama, doprinoseći, pre svega, razvoju etnografskih i antropoloških metoda za iskustvena istraživanja čoveka i društva. Istovremeno je i sociologija, kao društveno-humanistička nauka, nastojala da na kritički način implementira integralne elemente fenomenološkog pristupa društvu razvijenom u okviru filozofije, pa je uz „razumevajuću sociologiju“ doprinela oblikovanju novih teorijsko-metodoloških pravaca poput konstruktivizma, etnometodologije, simboličkog interakcionizma, itd. Stanovište fenomenološke sociologije neretko se (pogrešno) poistovećuje sa stanovištem interpretativne sociologije, dok se ustaljuje i njen drugi naziv „refleksivna sociologija“. Refleksivna sociologija oživljava pojam individualnog, pa se sinonimno naziva i kao „individualna sociologija“, a svoju specifičnost gradi na temelju razlike sa M. Veberovom [Max Weber] sociologijom razu-

mevanja koja je usmerena ka objašnjavanju „globalnih smislenih tokova“. Ona tako odslkava teorijski model Ervinga Gofmana, ali i „interakciju“ kao globalni okvir analize ozbiljenja individualne svijesti na razini društva“ (Pavić, 1994: 281). Razvoj novih teorijskih i metodoloških polazišta u sociologiji pretio je marginalizacijom makrosaznajnog plana isticanjem čiste mikrosaznajne perspektive, jednom rečju – „kreativizmom“¹. Ipak, nad tom pretećom mogućnošću u savremenoj sociologiji preovladala je potreba za sintezom ova dva nivoa. Fenomenološka perspektiva postaje pogodna kako za kvalitativna, tako i za kvantitativna istraživanja. Ona obezbeđuje univerzalni (polazni) teorijsko-metodološki osnov, što ne mora da znači da je njena primena ograničena na specifične empirijske sociologije koje za predmet svog istraživanja imaju primarno svakodnevni život ljudi, tj. samo odnose licem-u-lice.

Fenomenološka perspektiva u nauci formirana je kroz filozofski pokret nastao na izvoristu dela brojnih filozofa XIX i XX veka, od kojih je najznačajniji Edmund Husserl [Edmund Husserl] kao osnivač „teorije svesti“. Program fenomenologije ovog nemačkog filozofa predstavlja složenu teorijsku shemu, tzv. „strogu nauku“, putem koje se svest razlaže na nekoliko konstitutivnih odrednica: intencionalnost, saznavnu stupnjevitost, prirodni stav, epoché i transcendentalnu subjektivnost (Bodlović, 2011: 55-59). Fenomenologija ukazuje na razliku između fizičkih i psihičkih pojava, dvojnju suštinu – ontološku i transcendentalnu, na intencionalnost akata bivstvovanja, na stvarnost

1 Pored toga, reč je i o „grupaciji 'kreativnih sociologija', u koju se smeštaju sociološki fenomenolozi i egzistencijalisti, pa i Veber, zatim interakcionizam, etnometodologija, te neki marksisti (npr. Markuze [Marcuse]) – zajedničko je da naglašavaju ljudsko stvaralaštvo i ulogu subjekta i aktivnog aktera u oblikovanju vlastite sudbine.“ (Spasić, 2004: 47)

definisane pojavama kao „transcendentalno redukovane fenomene“ i svest, koja se konstituiše u doživljajima i aktima kroz „apriorni sistem elemenata“ (Uzelac, 2009b: 89). Fenomenologija je prvobitno poimana kao metod, uspostavljajući tako jedan otklon prema deskriptivnoj psihologiji sa ciljem naučnog usredsređivanja na doživljaj po sebi (v. Uzelac, 2009a). Premda ovakav metodski postupak zvuči solipsistički, Huserl je utemeljenjem fenomenološke redukcije omogućio spoznaju Ega, fenomene izvan njega, odnose između subjekata i objekata. I sam naučni metod tako dobija izražajnost svoje „konstruktivne“ (samoizgrađujuće) dimenzije², s obzirom da predstavlja konstrukciju nastalu tokom istorijskog razvoja (Gordić, 2003: 50).

Intencionalnost, kategorijalni opažaj, apriornost i intersubjektivnost čine pojmovnu mrežu Huserlove fenomenologije. Intencionalnost, kao svest o nečemu, ključna je karakteristika toka svesti i uslov je transcendentalne filozofije (Uzelac, 2009b: 45). Pomoću kategorija, kao sadržaja i materijalnih momenata predmeta, mogući su empirijski ili individualni opažaji i opažaji suštine; njima se pokušava otkriti prožimanje subjektivnog i objektivnog: saznanje (koje je po svojoj prirodi subjektivno) i objektivno biće (koje je, po sebi, nezavisno od subjektivnog). Tako se i ovde ispostavlja da esencijalno saznanje prethodi egzistencijalnom, obrazujući dva oblika suštine i istine kroz samodatost predmeta, jer „sva stvarnost mogu biti samo pojave“ (Uzelac, 2009b: 105). Takvo saznanje je, dakle, moguće napuštanjem prirodnog stava i zauzimanjem transcendentalnog, odnosno fenomenološkog stava:

„ako se fenomenologija hoće razumeti kao jedna izvorna nauka onda u njenu bit spada distanciranje od svih naivnih (dogmatskih) nauka; ovo samoizgrađivanje fenomenologi-

je, suprotstavljanjem naukama što se nalaze u prirodnom stavu, započinje isključenjem prirodnog sveta, a onda isključenjem fizičkih i psihofizičkih predmetnosti kao i svih individualnih predmeta koji se konstituišu u vrednujućem i praktičnom delovanju svesti; takođe, isključuju se i sve vrste kulturnih tvorevina, zatim i svi proizvodi tehničkih nauka i umetnosti, rezultati nauka, svi oblici estetskih i praktičnih vrednosti, kao i isključivanjem onih vidova stvarnosti kao što su država, običaji, pravo, religija“ (prema Uzelac, 2009b: 114-115).

Preuzimanjem izvesne pozicije kartezijanske meditacije, Huserl je iz transcendentalne intersubjektivnosti utemeljio odnos Ega i Drugog, kojima prethodi Alter ego na koji je kasnije ukazao austrijski filozof i sociolog Alfred Šic [Alfred Schütz]. Drugi tako ostaje stvaran u svesti Ega ne kao neko bivstvujući, već kao fenomen bivstvovanja. Transcendentalna subjektivnost osnov je intersubjektivnosti i svim ljudskim bićima dopušta da konstituišu svoj objektivni svet. Intersubjektivnost je, stoga, „primordijalna monada koja u sebi intencionalno nosi druge monade“ (Uzelac, 2009b: 77). Prema Huserlovom stanovištu, struktura sfere intersubjektivnosti je monadološka, te takav „monadološki model prikazuje svaki transcendentalni ego, svakog pojedinca kao ogledalo društvene stvarnosti“ (Risteski, 2016: 53). Takva transcendentalna fenomenologija otvara pitanja „suštine“ i „transcendentalnog ja“, predstavljajući tako i uslov svih filozofija – „prvu filozofiju“, jednu „eidetsku nauku“ o transcendentalnoj čistoj svesti odnosno „istinsku metafiziku“ koja nema posla „s idealnim mogućnostima već sa samom stvarnošću“². Transcendentalna

² Metafizika je u Huserlovoj fenomenologiji shvaćena kao posebna nauka „o realitetu koja se nalazi

subjektivnost predstavlja koncept na osnovu kojeg je izgrađena fenomenologija, dok je pojam tipizacija jedna od najvažnijih kategorija u fenomenološkoj sociologiji.

Fenomenološka filozofija Edmunda Huserla prevedena je na polje fenomenološke sociologije Alfreda Šica kroz koncepte intersubjektivnosti, sveta života, prirodnog i redukcionog stava. Šic je nastojao da na kritici prirodnih i društvenih nauka razvije metodologiju kojom bi se objasnilo kako akteri u društvenom svetu razumeju i konstruišu društveni svet. U okviru fenomenološke sociologije intersubjektivnost predstavlja koncept kojim se definiše društvenost, te tako i odnos između Sopstva i Drugog. Iako je Šicova analiza najbliža istraživanjima psihologije uma, on nije poricao postojanje društveno-kulturnih entiteta, već je smatrao da je zajedničko znanje proizvod tipizacija. Međutim, jedino zauzimanjem fenomenološkog stava bilo bi moguće „otkriti i opisati važne odnose osnove koja postoji između određenih ontoloških domena“ (Šic, 2012: 166). Mundana sfera ima otelotvorenje u svetu života (Lebenswelt), kao polju proizvodnje „stvarnosti“. Iz toga proizlazi da je Drugi jedna od suštinskih pretpostavki koju akteri društvenog sveta uzimaju zdravo za gotovo, a koju i Šic ne podvrgava sumnji, već je prenosi iz pozicije prirodnog stava u apriorne strukture sveta (Hall, 1977: 276). Šic je nastojao da izbegne zapadanje u solipsističku poziciju, shvatajući intersubjektivnost kao zajednički svet činjenja koji se sastoji od određenih objektivnih struktura izgrađenih na temelju subjektivnih značenja. Primena fenomenološkog stava ne implicira rigidnu granicu između emirijskog i eidetskog pristupa. Eidetski pristup izraz je fenomenološke redukcije, ali se njegovom primenom ne poništava činjeničnost sveta, već se ona odražava kroz strukture „protuma-
unutar granica stroge nauke“ (Uzelac, 2009b: 72).

čenih činjenica“. U tom smislu, fenomenološkim pristupom ne dobijaju se saznanja o konkretnim predmetima, nego o mogućim zamišljenim predmetima. Spoznaja subjekata i objekata moguća je kroz čista značenja – onako kako su konstituisana unutar uma, a zadatak naučnika jeste da na osnovu intersubjektivnog naučnog razumevanja uspostave organizovano znanje i njihove idealne tipove. Takva redukcija predstavlja metodološki aparat u istraživanju, odnosno „originalni metod“ koji „vodi do jedne nove teorije indukcije i asocijacije, a takođe otvara put naučnoj ontologiji“ (Šic, 2012: 166). Metodologija Maksa Vebera imala je znatniji uticaj na razvoj ideja u radu ovog austrijskog sociologa, ali kritičkim usvajanjem metoda razumevanja u smislu načela „shvatanja pomoću tumačenja“, društvenog delanja i konstrukcija idealnih tipova. Šic je težio da ukaže na značaj objektivnih idealnih tipičnih konstrukata, kao izraza tipičnih modela toka-delovanja i modela idealnih aktera.

FENOMENOLOŠKO ZNAČENJE DELANJA I POSTULATA SUBJEKTIVNOG TUMAČENJA

Prihvatajući kategoriju društvenog delanja kao jednu od ključnih za oblikovanje društvenosti i društvene stvarnosti, i istovremeno uzimajući metod razumevanja za neposredni izvor saznanja, austrijski teoretičar Alfred Šic postepeno je razvijao fenomenološki pravac u okviru društvenonaučne teorije i metodologije. Fenomenologija bi, tako, bila od pomoći kao filozofska analiza kojom se potpuno odbacuje prirodni stav. Ovaj austrijski teoretičar slaže se sa Veberom kada ističe stav da fenomenologija nije zasnovana na nekontrolisanoj intuiciji ili nekakvom metafizičkom otkrovenju, već da se ona „nada da će, tražeći stvarni početak

svog filozofskog razmišljanja, kada se potpuno razvije doći do kraja gde sve tradicionalne filozofije počinju“ (Šic, 2012: 151). U takvom značenju, ona svoje mesto pronalazi „izvan – ili, bolje, pre – svih podela između realizma i idealizma“ (Šic, 2012: 151). Značaj postulata subjektivnog tumačenja dat je kroz samo Šicovo određenje društvene stvarnosti³, pa se i razumevanje društvenog sveta podrazumeva kao razumevanje načina na koji ljudi definišu svoje situacije. Šic je određene analitičke modele iz Veberove sociologije preneo u fenomenološku teoriju, posebno postulat subjektivnog tumačenja, izražavajući, ipak, pretežno kritički stav prema razumevajućoj sociologiji.

„Da bi objasnio ljudsko delanje, naučnik mora da se zapita kakav model uma pojedinca može da bude konstruisan i kakav tipičan sadržaj treba da mu bude pripisan da bi se objasnile primećene činjenice kao rezultat aktivnosti takvog jednog uma u jednoj razumljivoj relaciji. Poštovanje ovog postulata obezbeđuje mogućnost povezivanja svih vrsta ljudskog delanja ili njihovog rezultata subjektivnim značenjem takvog delanja ili rezultata nekog delanja koje je on imao za aktera“ (Šic, 2012: 90).

Veberov pristup obuhvatao je teorijsku refleksiju i suštinsko ispitivanje, krećući se između četiri pola: 1) formalnih koncepata značenja, delanja i društvenih odnosa; 2) idealnih tipova, kao „društveno-istorijskih modela“; 3) teorija koje opisuju i objašnjavaju

3 Društvena stvarnost predstavlja „zbir svih objekata i događaja u okviru društvenog i kulturnog sveta onako kako ih doživljavaju ljudi na zdravorazumski način živeći svakodnevnim životom među svojim bližnjima, povezani sa njima mnogostrukim odnosima interakcije. Upravo je svet kulturnih objekata i društvenih institucija taj u kome smo svi rođeni, u kome moramo da se snađemo i sa kojim moramo da se uskladimo. (Šic, 2012: 100).

dugoročne istorijske promene; i 4) situacione analize društvenih pojava u bilo kom trenutku objektivnog istorijskog vremena (Hall, 1981: 134). Osnovne kategorije koje čine pojamovnu mrežu Šicove teorije jesu: zdravorazumski svet, intersubjektivnost, delanje, projekti i uloge, višestruke stvarnosti (v. Šic, 2012: 23-43). Koncept razumevanja (Verstehen), na koji je ukazao Maks Veber, ovde predstavlja ne samo metodološki postupak tumačenja društvene stvarnosti, već i uslovnjene intersubjektivnosti. Ovaj postulat u iskustvenoj formi predstavljen je, pre svega, u značenju opšteg principa konstruisanja tipova toka-delanja, odnosno tipizacija neophodnih za društveno usklađivanje aktera u zdravorazumskom svetu. Šic ne primenjuje Veberov istorijsko-uporedni metod kojim se moglo opisati i razumeti mnogo više od subjektivnog značenja aktera, iako su, barem u teoriji, Veberove interpretativne tipizacije kompatibilne sa iskustvima aktera opisanih u svetu života koji je predložio Šic (Hall, 1977: 274). Šic je insistirao na projektnom delanju koje obuhvata i spontano postupanje, ali se nije posebno interesovao za posledice delanja aktera, već pre svega za živu sadašnjost. Međutim, to ne znači da on nije imao u vidu postojanje određenih konkretnih istorijskih društvenih struktura. Šic je više naglašavao da je akter konstruktor društvenog sveta i da je taj svet ograničene vrste objektivnosti.

Kako je model naučnih konstrukata zasnovan na modelu zdravorazumskih konstrukata, kao konstrukata prvog reda, postulat subjektivnog tumačenja dobija svoje središnje mesto i u metodološkom značenju. Tako, osim njega, postoje još dva metodološka postulata – postulat logičke konzistentnosti i postulat adekvatnosti. Konzistencijom se omogućava validnost misaonih konstrukata, a adekvatnošću se obezbeđuje veza sa subjektivnim značenjem delanja aktera koje bi tre-

balo da bude razumljivo i samim akterima. Šic je insistirao na strogom naučnom metodu i proceduralnim pravilima u istraživanju. Svet života smatrao je objektivnim, tj. spoljnim svetom, koji je povezan intersubjektivno deljenim značenjima. Spoznaja subjektivnih značenja je, prema tome, moguća i obavezna na objektivnan naučni način, baš onako kako je to Veber započeo:

„Naučni problem, jednom ustanovljen, sam određuje šta je relevantno za naučnika, kao i pojmovni okvir referenci koje će on koristiti. To i ništa drugo, kako se meni čini, je ono što za Maksa Vebera znači njegovo postuliranje objektivnosti sociologije – njena odvojenost od vrednosnih modela koji upravljaju ili mogu da upravljaju ponašanjem aktera na društvenoj sceni“ (Šic, 2012: 111).

Iz Šicove metodološke perspektive su, dakle, izvedeni: 1) trostruko značenje postulata subjektivnog tumačenja – iskustveno, epistemološko i metodološko; i 2) dvostruka konceptualizacija delanja – zdravorazumska i naučna.

KONCEPT DELANJA

Delanje ima veoma bitnu ulogu u objašnjenju društvene interakcije, odnosno komunikacije i društvenosti. Maks Veber je pojam društvenog delanja definisao s obzirom na svesnu orijentisanost ka sadašnjem, prošlom ili budućem ponašanju drugih (Veber, 1976: 15). Delanje kao „manifestaciju čovekovog spontanog života“⁴ u Šicovoj fenomenologiji razumemo pomoću tri osnovna koncepta: subjektivnog tumačenja značenja, definicije situacije i horizonata aktivnosti. Da bismo

4 Ovde Šic ukazuje na to da čovek „ne doživljava sve te manifestacije kao delanje, niti doživljava sve svoje delanje kao izazivanje promena u spoljnom svetu“ (Šic, 2012: 265).

razumeli koncept delanja, ukazuje se na stav koji čovek zauzima prema događajima u sopstvenom životu i značenjima koja pridaje svojim određenim iskustvima takvog spontanog života. Tako se i značenje ne poima kao neko svojstvo „inherentno određenim iskustvima koja se pojavljuju u okviru našeg toka svesti“, već je ono „rezultat tumačenja nekog iskustva iz prošlosti gledano iz sadašnje tačke, uz razmišljanje o njemu“ (Šic, 2012: 266). Dela su trenutak u vremenu, ali ona dobijaju određena značenja tek kroz retrospekciju, onda kada postanu prošlost aktera. Šic tako „subjektivno smisljena iskustva koja proizlaze iz našeg spontanog života“ naziva „postupanje“, koje može biti otvoreno (čisto delanje) i prikrieno (čisto razmišljanje) (Šic, 2012: 267). Za pojmovno određenje delanja nije toliko bitno svojstvo prikrivenosti ili otkrivenosti, koliko je važan element namere, odnosno svesna usmerenost, o čemu je pisao Veber (1976).

„Postupanje koje je unapred osmišljeno, to jest ono koje je zasnovano na unapred smišljenom projektu, možemo nazvati delanje, bez obzira na to da li je otvoreno ili prikrieno. Kada je reč o potonjem, treba razlikovati da li na projekat ima uticaja određena namera da se on ostvari – izvede, i dovede do očekivanih rezultata. Takva namera preobražava puku prvobitnu misao u cilj, a projekat u određenu svrhu.“ (Šic, 2012: 268)

Ovo objašnjenje blisko je onim koja, umesto upotrebe termina postupanje, direktno prilaze pojmovnoj aparaturi bihevorista koristeći termin „ponašanje“. No nadalje, iz prikazane perspektive delanje se može tumačiti kao izvođenje i kao činjenje, dok se projektovano prikrieno delanje bez namere može preobraziti u oblik fantazije (Šic, 2012: 268). Aspekti namere i cilja veoma su važni za određenje društvenog delanja. Ono što nazi-

vamo činjenjem jeste presudno za ustanovljavanje stvarnosti sveta svakodnevnog života:

„budno sopstvo integriše u svoje činjenje i pomoću njega svoju sadašnjost, prošlost i budućnost u jednu specifičnu vremensku dimenziju; ono se realizuje kao određena celina u svojim činovima činjenja; ono komunicira sa Drugima kroz te činove“ (Šic, 2012: 268).

Delanje pojedinca kao učesnika svakodnevnog života oblikovano je njegovom biografskom situacijom, dok je pozicija naučnika kao posmatrača u svakodnevnom životu određena njemu svojstvenom naučnom situacijom (Šic, 2012: 111). I jedni i drugi konstruišu misaone objekte kao integralne elemente društvene stvarnosti, ali iz različitih motiva i to tako da konstrukcije naučnika predstavljaju analitičke kategorije „drugog reda“ – objektivne idealne tipične konstrukte. Naučni konstrukti izvedeni su na osnovu konstrukcija „prvog reda“ – odnosno na osnovu konstrukcija zdravorazumskog sveta. Zato je jedan od osnovnih zadataka društveno-naučnog delanja „rekonstrukcija načina na koji ljudi u svakodnevnom životu tumače svoj sopstveni svet“ (Šic, 2012: 43). Preciznije, prvi zadatak društvenih nauka jeste istraživanje „opštih principa u skladu sa kojima čovek u svom svakodnevnom životu organizuje svoje iskustvo, posebno ono vezano za društveni svet“ (Šic, 2012: 107). Alfred Šic je, uostalom, izdvojio jedan postulat moderne sociologije, koji se odnosi na definiciju situacije kao središnje kategorije njegove razumevajuće fenomenologije. Kada akter definiše situaciju „on transformiše svoje društveno okruženje 'otvorenih mogućnosti' u jedno ujedinjeno polje 'problematičnih mogućnosti' u okviru kog izbor i odluka – posebno takozvani 'racionalni' izbor i odluka – postaju mogući“ (Šic, 2012: 132). Pojedinac dela iz praktičnih

motiva, dok naučnik dela iz čisto kognitivnih ciljeva. Osnova razumevanja jeste svet života. Tako se mogu izdvojiti i ključni elementi koji Šicovu konceptualizaciju sveta života čine zaokruženom: vremenitost, projekt, intersubjektivnost, postulati intersubjektivnog razumevanja, zaliha znanja (Spasić, 2004: 65–71). Svet života je, zapravo, svakodnevni život – zdravorazumski život – život kategorija prvog reda. Značenje ove analitičke kategorije (Lebenswelt) postaje razumljivo u kontekstu primene kategorije „prirodnog stava“ i kategorije „intersubjektivnosti“, kao kategorija preuzetih iz fenomenološkog modela E. Husserla. Iskorak iz prirodnog stava u stav transcendentalne intersubjektivnosti, odnosno iz svakodnevnog života u naučni svet, uslovljen je fenomenološkim epoché ili „transcendentalnom redukcijom“⁵ – kada veru u bitak sveta i svega onog unutarstetskog stavimo u zagrade: „izvršiti epoche ne znači suditi da svijet nije, nego upravo to da o bitku ili nebitku svijeta ništa nije otkriveno“ (Marx, 2005: 25). Fenomenolog se, na taj način, uzdiže iznad ovog sveta i stavlja se u poziciju nezainteresovanog posmatrača.

„Taj stav 'nezainteresovanog posmatrača' zasnovan je na posebnoj attention à la vie kao preduslovom za teoretisanje. On se sastoji u odbacivanju sistema relevantnosti koji prevladuje u okviru praktične sfere prirodnog stava.“ (Šic, 2012: 305)

Teorijski mislilac, koji u nekom trenutku pređe u takav stav, biva oslobođen „fundamentalne strepnje, kao i svih nada i strahova koji iz nje proizilaze“ (Šic, 2012: 305). Tada

5 Transcendentalnom redukcijom „se predmet (kao 'datost') prevodi u status fenomena, 'naspramnosti' (Gegenstand) svesti, stvari kako se ona ukazuje u odsustvu egzistencijalnih pretpostavki i interpretativnih shema; tako se otkriva ljudsko iskustvo samo po sebi, pre svake teorije i pre svake refleksije“ (Spasić, 2004: 57).

nastupa napetost svesti najviše budnosti. Oslanjajući se na Bergsonovu filozofiju i njegovo polazište da je svesni život načinjen od različitih nivoa koji se rasprostiru od nivoa delanja (sa najvišim nivoom napetosti) do nivoa sanjarenja (sa najnižim stepenom napetosti), Šic terminom „budnost“ označava „nivo svesti sa najvišom napetošću koja potiče od stava pune pažnje usmerene ka životu“ (2012: 269).

Društveno delanje može se pojavljivati u različitim formama, što zavisi od „da-bi“ ili „zato-što“ motiva, koji u datom vremenu prevlađuju kod sopstva koje ga aktuelizuje. Razlika između ove dve vrste motiva od suštinskog je značaja za društvenu interakciju, budući da su svi oblici interakcije uvek zasnovani na konstruktima kojima se izvodi razumevanje Drugog, kao i određeni model delanja. Ovde je naglašen momenat subjektivnog tumačenja značenja, iskazan kroz razumevanje sopstvenih motiva i motiva Drugog, kao anticipacija da-bi i zato-što motiva. Šic stavlja postulat subjektivnog tumačenja na mesto principa „konstruisanja toka-delanja u zdravorazumskom svetu“, putem kojih otkrivamo niz motiva anonimnih savremenika. Reč je o konstruktivnim očekivanjima u vezi sa ponašanjem Drugog, često ispoljenom kroz društvenu ulogu ili funkciju ili institucionalno ponašanje. U okviru ovoga moguće je objasniti i ulogu „zajedničkog znanja“ kao „standardizacija“ koje su uslov „racionalnog delanja“ i „idealno racionalne interakcije“ (Šic, 2012: 78-79). Šic je ukazao na „idealizaciju međusobne zamenljivosti tačaka gledišta“, koja je neophodna za društvenu interakciju, posebno onu svojstvenu „bližnjima“, a koju nazivamo interakcijom „licem u lice“. To je jedna vrsta transcendencije kojom svet Drugog prevazilazi moj. Ova transcendencija podrazumeva da je Drugi, kao parcijalno sopstvo, uvek deo sveta koji

je „unutar mog domašaja“, i obrnuto. Pored toga, u takvom odnosu događa se još jedan tip transcendencije, gde dolazi do međusobnog uključenja u biografsku situaciju jednog i drugog, spajajući dva toka unutrašnjeg vremena sinhronizovanih sa spoljašnjim. Treći tip transcendencije predstavlja transcendenciju ne samo mog sveta, već i sveta Drugog, u kome Mi-odnos, „iako proizlazi iz zajedničke biografske povezanosti, prevazilazi postojećeg svakog od susavremenika u domenu svakodnevnog života“ (Šic, 2012: 379). Ovaj odnos ne pripada svetu svakodnevnog života, već drugom sloju stvarnosti ili drugoj oblasti omeđenog značenja, i moguće ga je spoznati samo putem simbolizacije. Drugi se, dakle, može doživeti kao totalno sopstvo samo u simultanom učestvovanju u tekućem procesu komuniciranja – tj. u odnosu licem u lice.

Svet činjenja simbolizuje jezgro stvarnosti za pojedinca, ali i vrhovnu stvarnost svakodnevnog života. Takav svet je polje delanja u okviru kojeg se rukovodimo određenim sistemom relevantnosti, kao selektovanog znanja iz naše zalihe znanja. Značaj sistema relevantnosti, kojim se rukovodimo u okviru tzv. prirodnog stava, tumači se egzistencijalnim motivima kao presudnim u formiranju osnovnog iskustva pojedinca. „Znam da ću umreti i plašim se smrti“ jeste znanje koje svi delimo i stanovište sa kojeg dalje projektujemo svoja buduća delanja; to je iskustvo poznato kao „fundamentalna strepnja“ sa obeležjem „praiskonske anticipacije iz koje kasnije proizilaze sve ostale“ (Šic, 2012: 286). Budući da je svet činjenja poiman kao arhetip našeg doživljaja stvarnosti, ostali svetovi se izvode iz njega i tako predstavljaju njegove modifikacije. Ovde je reč o drugim omeđenim oblastima značenja kao što su „svet snova, maštanja i iluzija, posebno svet umetnosti, svet religioznog iskustva, svet naučne kontemplacije, svet igre deteta i svet men-

talno poremećenih“ (Šic, 2012: 290). Svaku od ovih oblasti karakteriše poseban kognitivni stil, napetost svesti i poseban epoché⁶, posebni oblici spontanosti i doživljaja vlastitog sopstva, ali i poseban oblik društvenosti i vremenske perspektive. Šic dalje ukazuje i na značaj simbola i simbolizacije, kao elemenata usled kojih nastaje komunikacija. Pomenute omeđene oblasti značenja ne predstavljaju samodovoljna ostrvca društvene stvarnosti, već se one mogu shvatiti kao „paralelni tekući poretci“ društvene stvarnosti, od kojih je stvarnost svakodnevnog života vrhovna stvarnost „jer je samo u njoj moguća komunikacija“ (Šic, 2012: 402). Tako se društvena stvarnost određuje pomoću značenja naših iskustava, a ne pomoću ontološke strukture objekata, dok se prožimanje različitih poređaka društvene stvarnosti realizuje usled simbola i simbolizacije, odnosno usled simboličke reference – aprezentujućih i aprezentovanih objekata.

Delanje je unapred projektno smišljeno, što znači da se ono definiše intencionalno-šću. Ono se u zdravorazumskom svetu ispoljava kao „racionalno delanje“ upravo preko tipizacija, odnosno strukture zajedničkog znanja. Njegova racionalnost uključuje preplitanje vremenske i prostorne perspektive, projektne motive, tokove i tipove delanja Drugog (prethodnika, bližnjih, savremenika, potomaka). Viši nivo standardizacije takvog modela doprinosi većoj anonimnosti aktera, pa time i uspešnosti intersubjektivnosti, ali to akteru istovremeno odriče mogućnost racionalnog tumačenja sveta u kom dela. U tome se ogleda paradoksalnost racionalnosti

6 Dakle, „što se više um udaljava od života, to su veći delovi sveta činjenja svakodnevnog života koji se dovode u sumnju; epoché prirodnog stava koji zadržava sumnju u njegovo postojanje biva zamenjen drugim epoché koji zadržava veru u sve veći broj slojeva stvarnosti svakodnevnog života, stavljajući ih u zagrade“ (Šic, 2012: 291).

delanja aktera u svetu koji uzima zdravo za gotovo. Stoga, Šic smatra da je model racionalnog delanja prevashodno moguć u idealtipskoj društvenoj interakciji izvedenoj na osnovu konstruktata drugog reda. Što je pojedinac bliži interakciji licem u lice sa drugim pojedincem, to je stepen anonimne situacije manji. Socijalni konstrukcionisti nastojali su da reše ovu fenomenološku paradoksalnost idejom o subjektivnoj i objektivnoj stvarnosti, oslanjajući se na Šicovo shvatanje Ega i Alter ega, intersubjektivnosti, tipizacija i recepata, zajedničkog znanja i simbolizaciju. Društveni identitet tako se određuje kao „tip“ proizašao iz tipizirajućih šema koje su u „neprestanom pregovaranju“, tj. tipičnih situacija kao izraza ne samo subjektivne, već i objektivne definicije situacije (Berger, Luckmann, 1992: 50).

SOPSTVO, DRUGI I INTERSUBJEKTIVNOST KAO USLOV DRUŠTVENOSTI

Zdravorazumski svet je intersubjektivan, a njegova objektivna stvarnost zasnovana je na postulatu subjektivnog tumačenja aktera. Svet života je društveni svet, svet Drugih, izgrađen na recipročnim činovima postavljanja i tumačenja značenja. Na njemu su zasnovani svi drugi društveni i kulturni fenomeni, pa je to intersubjektivni svet kulture (Šic, 2012: 55, 184-186). Univerzum značenja, kao „sklop smisla“, otelotvorava se u vidu prošlosti, tj. svesti o tradiciji, navikama i običajima. Šic je priznavao istorijski aspekt kulture, te je imao u vidu da „carstvo kulture“ potiče od ljudskog delanja. On je priznavao postojanje društvenih kolektiviteta, ali se apstraktnije odnosio prema kolektivnom životu – naglašavajući značaj zajedničkog znanja koje je dovoljno za usklađivanje sa društvenom stvarnošću. Određeni formalni sociolozi govorili su o individualnim i kolektivnim subjektima, pri čemu se samo ovi poslednji pojavljuju kroz

emirijsko iskustvo, jer poseduju bogatiju i složenu vrednost nego što je ima individualna svest. Prema takvom, organskom pristupu, kolektivna svest najviši je oblik psihičkog života, to je „svest svesti“ (Диркем, 1982: 401). Iako je intersubjektivnost kod Šica povlačila dvosmisleno, nejasno značenje, manifestujući se na nivou „transcendentalnog ega“ ili na nivou „kolektiviteta kao nad-individualnih struktura“ (Giddens, 1993: 39), on je to najstojao da ublaži pojašnjenjem simbolizacije kojom se stvara zajednički svet. Simbolička referenca tako pronalazi svoj simbol u oblasti svakodnevnog stvarnosti, dok svoje značenje (stvarnost) otkriva u oblastima poput nauke, umetnosti, religije, politike, itd. U tome se ogleda i suština simboličkog odnosa, „kao aprezentacionog odnosa između entiteta koji pripadaju najmanje dvama omeđenim oblastima značenja tako da je aprezentujući simbol elementat vrhovne stvarnosti svakodnevnog života“ (Šic, 2012: 406). Zaliha znanja kojom se služi naučnik ima drugačiju strukturu, zasnovanu na tri pomenuta postulata. Postulat subjektivnog tumačenja ima višestruku ulogu u Šicovoj fenomenologiji, ali je ovde ukazano na njegovu posebnu iskustvenu formu. Ovaj model tumačenja društvene stvarnosti zasnovan je na konceptu intersubjektivnosti, odnosno na intersubjektivnom tumačenju delanja, pre svega, u zdravorazumskom svetu. On predstavlja opšti princip konstruisanja tipova toka-delanja u zdravorazumskom svetu, a nauka koja teži da spozna društvenu stvarnost mora da uvaži taj princip. Aktivnost aktera, njegovo tumačenje u trostrukoj vremenskoj perspektivi ključna je postavka u stvaranju naučnih konstrukata. Stoga su od značaja definicija situacije i uloga tipizacija u društvenoj interakciji i konstrukciji Drugog.

Možemo razlikovati višestruke stvarnosti, među kojima jedna „omeđena oblast

značenja“⁷ predstavlja krajnju, odnosno vrhovnu stvarnost intersubjektivnog sveta koji karakteriše određeni sazajni stil. Kao Lebenswelt, svet svakodnevnog života predstavlja jednu aktuelnu scenu koju možemo da posmatramo, ali i scenu kao predmet našeg delanja i interakcija na koju stupamo naizmenično (Šic, 2012: 265). Karakteristike osobenog sazajnog stila ovog sveta jesu: posebna napetost svesti kao potpuna budnost, poseban epoché kao vid zadržavanja sumnje, preovlađujući oblik spontanosti kao smisljena spontanost zasnovana na projektu, poseban oblik doživljavanja vlastitog sopstva, poseban oblik društvenosti koji se izvodi iz zajedničkog intersubjektivnog sveta komunikacije i društvenog delanja, posebna vremenska perspektiva (Šic, 2012: 288). Budući da je svakodnevnog sveta intersubjektivnog, potencijalno zajednički svima – bližnjima, savremenici i prethodnicima, tako se i kulturni objekti mogu razumeti samo u odnosu na aktivnosti ljudskih subjekata i u tome se ogleda istorijski aspekt kulture. Tako je i naše znanje o svakodnevnom svetu „od samog početka intersubjektivno i socijalizovano“, što se konkretnije razume kroz tri aspekta socijalizacije znanja: 1) recipročnost perspektiva ili strukturalnu socijalizaciju znanja; 2) društveno poreklo ili genetsku socijalizaciju znanja; i 3) društvene distribucije znanja (Šic, 2012: 57). Ovde se može izdvojiti opšta teza o recipročnosti perspektiva, na osnovu koje se gradi jedan apstraktan MI-odnos, jer delimo tipizirajuće konstrukte misaonih objekata kao objektivno i anonimno znanje, tako da mi ovaj svet podjednako „uzimamo zdravo za gotovo“. Na osnovu ovog principa Šic je objasnio i podudaranje sistema relevantnosti kao preduslova za uspešnu komunikaciju.

7 Alfred Šic odabrao je da višestruke stvarnosti imenuje sintagmom „omeđene oblasti značenja“ odbacujući reč „poduniverzumi“ koja pripada terminologiji koju je koristio psiholog Vilijam Džejms.

Tipizacije predstavljaju interaktivne obrasce, recepte:

„Tako, primjerice, naše svakodnevno znanje o osobama, nije tek znanje o pukim osobama. Mi na nesvjesnoj osnovi uvijek nešto preduciramo. Rijetko vidimo 'čistu osobu', prije određeni tip osobe, primjerice vozača, profesora, boema, seljaka, majku, sportaša i sl. Čak smo i skloni u slučaju izostanka konkretnih predikata osobu jednostavno okarakterizirati kao bezličnu“ (Bodlović, 2011: 60).

Šic upućuje na aspekt relevantnosti u pogledu identifikovanja činjenica iz društvenog sveta u okviru naučne misli. Smatrajući da ne postoje čiste činjenice, već protumačene činjenice koje „sa sobom nose svoj protumačeni unutrašnji i spoljašnji horizont“, on domet spoznaje stvarnosti ograničava samo na njene određene aspekte, i to one koji su relevantni za nas (Šic, 2012: 49). No, to ne znači da društveni svet nema svoju strukturu – „on ima posebnu strukturu značenja i relevantnosti za ljudska bića koja u njemu žive, misle i delaju“ (Šic, 2012: 50). Zaliha znanja i biografska određenost situacije čine referentni okvir delanja aktera. Takvo zdravorazumsko znanje pojedinca o svetu jeste, zapravo, sistem konstrukata njihove tipičnosti. Ovdje se ukazuje na specifično „pojmovno mišljenje“ zdravorazumskog sveta, u kojem je otvoren horizont anticipiranih tipičnosti, koji se odnosi na prethodna iskustva pojedinca, koja su njemu samom „dostupna kao tipična“ i koja se unapred ne ispituju. U tome važnu ulogu ima simbolizacija, o kojoj je kasnije pisao Šic, pružajući prvenstveno jedan fenomenološki uvid u značenje komunikacije. Iz toga proizlazi da se simbol i njegovo značenje smeštaju u različite stvarnosti, jer „ono što je doživljeno u stvarnom uočavanju nekog objekta apercepcijski se prenosi na bilo koji

drugi sličan predmet koji je uočen prosto vezano za svoj tip“ (Šic, 2012: 52-53).

Društveni svet izgrađuje se u tzv. MI-odnos, gde je konstrukcija Drugog izvedena iz perspektive subjektivnog tumačenja, pa je odnos licem-u-lice srž društvene stvarnosti. Takav društveni svet obuhvata različite vremenske perspektive pomoću kojih pojedinac dela u svom svakodnevnom svetu. Pojedinac uspostavlja odnos sa Drugim tako što identifikuje svoje „savremenike“ ili „saucebnike“, zatim „prethodnike“ i „potomke“. Delanje prema „potomcima“ takvo je da uključuje manje ili više prazna iščekivanja. „Prethodnici“ su, svojim iskustvom i događajima, otvoreni za naše tumačenje i oni mogu da utiču na naše sopstveno delanje. Jedino su „savremenici“ uključeni u biografsku situaciju onog drugog kroz jedan čisti MI-odnos. Drugi, ipak, ne može nikada biti shvaćen u celini, kao totalitet, on se uvek razume kao „parcijalno sopstvo“, kao jedinstvena individualnost u svojoj jedinstvenoj biografskoj situaciji (Šic, 2012: 63). Konstrukcija Drugog izvodi se iz procesa samotipizacije, koji su uvek društveno izvedeni i društveno prihvaćeni:

„Moje konstruisanje Drugog kao parcijalnog sopstva, kao izvođača tipičnih uloga ili funkcija, ima svoju posledicu u procesu samotipizacije, koji se događa ako uđem sa njim u interakciju. Ja nisam uključen u taj odnos svojom čitavom ličnošću već samo sa određenim slojevima. Definišući ulogu drugog i ja sam preuzimam ulogu. Tipizirajući ponašanje Drugog ja tipiziram i svoje sopstveno ponašanje, koje je povezano sa njegovim, ja se transformišem u prolaznika, potrošača, građanina koji plaća porez, čitaoca, posmatrača itd.“ (Šic, 2012: 64).

Fenomenološka konceptualizacija sopstva obuhvata mrežu vremenskih perspektiva.

Naime, sopstvo i društvena struktura svakodnevnog života pozicioniraju se pomoću tri vremenske perspektive: unutrašnje, kosmičke i društvene. Momenat u kojem se sopstvo aktualizuje u totalitetu jeste vidljiv kroz „živu sadašnjost“, to jest unutrašnje vreme u kom sopstvo čini gradeći svet činjenja i koje tada „doživljava sav taj modo presenti i, doživljavajući sebe kao stvaraoca tog procesa koji je u toku“ (Šic, 2012: 273). Ostajući u MI-odnosu, kao sopstvo koje je puki igrač određene uloge, ono se Drugom pojavljuje samo modo praeterito, tj. kao parcijalno, delimično sopstvo⁸ (Šic, 2012: 278). Šic na ovom mestu pokazuje da se spoznaja Drugog odvija na epistemološki ograničen način, u zavisnosti od poklapanja struktura relevancija odnosno zajedničkog znanja. Tako je Drugi „tip“, spoznat jedino u aproksimativnom smislu. Imajući u vidu intersubjektivnosti, određeni sociolozi ukazali su na značaj koncepta „unitarnog sopstva“ (unitary selfhood), koji se shvata kao individualni refleksivni osećaj o vlastitom identitetu, konstituisan u odnosu na druge u smislu sličnosti i razlike, bez kojeg pojedinac ne bi znao ko je i ne bi mogao da dela. „Kako poznajemo sebe u osnovi je isto kao kako poznajemo druge, zavisno od posmatranja, retrospekcije i projekcije“ (Jenkins, 2008: 69). Šic, stoga, nije uspeo da primeni fenomenološku analizu na neanonimne situacije i time objasni društvenost kao vid intersubjektivnosti (Hall, 1977: 269). Za njega je razumevanje društvene stvarnosti moguće putem otkrivanja simbola. Simboli su jasniji i uočljiviji tamo gde su društveni odnosi stabilniji i institucionalizovaniji – unutar druš-

8 Ukazujući na ovaj aspekt društvenosti i forme u kojoj se pojavljuje sopstvo, Šic je preuzeo terminologiju Džordža Herberta Mida i Vilijama Džejsa kojom razlikujemo „Ja“ od „Mene“. „Drugi se pojavljuje samo kao delimično sopstvo, kao pokretač ovih ili onih činova, koje ja ne delim u živoj sadašnjosti“ (Šic, 2012: 278).

tvenih kolektiva kao poduniverzuma idealnih odnosa, tj. tamo gde imamo „MI-odnos“ u kojem pojedinci jedni druge doživljavaju kao jedinstvene individue (Šic, 2012: 414-417). Za uspešan „MI-odnos“ neophodno je da se poklope sistemi relevantnosti odnosno interpretacione sheme svih učesnika komunikacije – neophodan je reciprocitet prezentacionih perspektiva. To bi konkretnije značilo niz zajedničkih apstrakcija ili standardizacija.

„Što su više standardizovani i institucionalizovani ti međusobno povezani modeli ponašanja, to je njihova tipičnost društveno prihvaćenija pomoću zakona, narodnih običaja i navika, a time je i veća njihova korist u zdravo-razumskom i naučnom mišljenju i u vidu sheme tumačenja ljudskog ponašanja“ (Šic, 2012: 110).

Iz tog razloga se i naglašava istoričnost biografske situacije aktera koji dela u svakodnevnom životu (v. Šic, 2012: 410). Čovek, kao član društva, dela kao akter dok tumači svakodnevnu društvenu stvarnost. Uspešnost komunikacije zavisice od poklapanja i mogućnosti prelaženja jednog 0 koordinatnog sistema u drugi, kao i od poklapanja sistema relevantnosti:

„uspešna komunikacija je moguća samo između onih osoba, društvenih grupa, nacija, itd., koje dele suštinski slične sisteme relevantnosti. Što su veće razlike između njihovih sistema relevantnosti, manje su šanse da će se ostvariti uspešna komunikacija. Potpuna razlika između sistema relevantnosti sasvim onemogućava uspostavljanje jednog univerzuma diskursa. [...] i ovde je identitet, ili bar sličnost, interpretacione sheme od najvećeg značaja za ustanovljavanje univerzuma diskursa među onima koji taj diskurs tumače“ (Šic, 2012: 384,

401).

Prema shvatanju Alfreda Šica, nauka nema i ne bi trebalo da ima ikakvu praktičnu svrhu. Naučno teoretisanje nema za cilj „da ovaj svet učini boljim već da ga posmatra i, ako je moguće, razume“ (Šic, 2012: 303). Ovo stanovište sadrži tezu da je stav „nezainteresovanog posmatrača“ preduslov za teoretisanje i, takođe, podrazumeva odbacivanje sistema relevantnosti koji je specifičan za praktičnu sferu prirodnog stava.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Fenomenološka sociologija Alfreda Šica utemeljena je na nekoliko postulata, od kojih je najznačajniji postulat subjektivnog tumačenja. Društvena stvarnost otkriva se na pragu značenja našeg delanja, a ne pomoću ontološke strukture objekata. Svet svakodnevnog života jeste intersubjektivni svet – svet činjenja, koji predstavlja osnovu za razumevanje postulata subjektivnog tumačenja u metodološkoj formi. To je, takođe, vrhovna stvarnost i primarno mesto za komunikaciju. Delanje se određuje projektno, nezavisno od toga da li je prikriveno ili otvoreno. Ostale slojeve stvarnosti karakterišu druge vremenske perspektive i drugačiji tip društvenosti. Društvena interakcija zavisi od sličnih sistema relevantnosti, kao određenih skupova motiva, ciljeva, uloga. Primarni zadatak naučnika u okviru društvenih nauka jeste da razjasni kategorije zdravorazumskog sveta pomoću kojih akteri tumače svoj društveni svet i pomoću kojih delaju u prirodnom stavu. Naučnik mora imati stav nezainteresovanog posmatrača, ne samo vrednosno neutralan stav, već stav redukcije – fenomenološki epoché.

Ključna Šicova ideja bila je u tome da se fenomenološko razumevanje postulata subjektivnog tumačenja izvodi preko definicije situacije, koja ima dvojaku funkciju: 1) za

aktera – to je primarni način njegovog delanja u ljudskom svetu, i 2) za naučnika – to je izvor protumačenih činjenica, koji predstavlja primarni izvor za konstrukciju naučnog saznanja o društvenoj stvarnosti. Fenomenolozi tumače aktere društvenog sveta kao posebnu vrstu „tumača“, a njihovo delanje nastoje da razumeju kao subjektivni čin definicije situacije. Način na koji Šic određuje delanje predstavlja pokušaj proširenja Veberovog koncepta delanja i postulata subjektivnog tumačenja, uz pomoć Huserlove naučne filozofije utemeljene na eidetičkom pristupu svesti. Iz pozicije fenomenološke analize proizlazi da je Veberov koncept društvenog delanja jednostavno definisan, pa Šic smatra da je bi to trebalo da se definiše kao širi pojam za „izuzetno složeno i razgranato područje koje zahteva mnogo dublje proučavanje“ (prema: Giddens, 1993: 33). Takav stav je deo opštije Šicove kritike društvenih nauka koje, prema njegovom mišljenju, nisu uspele da analiziraju pretpredikativni sloj naših iskustava, već su ostale u okviru zdravorazumski definisane stvarnosti (Šic, 2012: 168). Prema tome, on je Veberov postulat subjektivnog tumačenja nastojao da proširi, smatrajući ga u tom pogledu suštinski značajnim za stvaranje nove epistemološke, iskustvene i metodološke osnove društvenih nauka. S druge strane, Šic je primenio Huserlov fenomenološki epoche u onoj meri u kojoj je to neophodno da se dođe do jasnog razumevanja svesti o unutrašnjem vremenu, kao transcendentalnom obeležju pojedinca koji deluje u svakodnevnom životu.

Šicova fenomenološka analiza ostavila je nerešeno pitanje o određenju granica između refleksivne strukture sveta života i suštinskih kulturnih obrazaca (Hall, 1977: 269;) usled čega je izostao i razvoj adekvatnog metoda „naučne fenomenologije kulture“ za opisivanje i analiziranje značenjske strukture vrhovne

stvarnosti u ljudskom iskustvu (Gerc, 1998: 153). Istovremeno je i Gidens smatrao da je ovaj postulat adekvatnosti nezadovoljavajući, pošto je logički nemoguće da se sociološke apstrakcije (kao pojmovi drugog reda) potpuno podudaraju sa konkretnim oblicima smislenog delovanja (1993: 38). Šic nije težio zasnivanju nove posebne sociologije, ali je želeo da ponudi jedan novi temelj društvenonaučnog istraživanja. Čini se da je Šic najpre težio osnivanju naučne ontologije, smatrajući da se fenomenološka analiza mora zasnovati na eidetskom ispitivanju, ali s obzirom na subjektivna i objektivna značenja koja proizilaze iz motiva delanja aktera. On je nastojao da postavi jedinstvenu epistemološku i suštinsku osnovu za sociološka istraživanja na osnovu prikaza opštih struktura sveta života u kojima se javljaju subjektivno značenje i delanje, kao izraz trenutnog događaja unutrašnjeg vremena aktera. Generalno posmatrajući, njegova analiza predstavlja pokušaj stvaranja jednog šireg naučno-filozofskog temelja društvene analize, tj. odgovarajućeg paradigmatškog okvira unutar kojeg je moguć razvoj novih metoda i osnovnih pojmova društvenih nauka primenljivih na pitanja iz domena transcendentalne fenomenološke analize. Na tragu toga, smatrao je da je neophodno zauzimanje onog stava kojim se uzdržavamo od verovanja u bivstvovanje ovog sveta, te da svoj pogled usmerimo isključivo na svoju svest o svetu. Zbog toga su, čini se, ostala nedovršena mnoga konkretnija teorijsko-metodološka pitanja u okviru njegove fenomenološke analize društvene stvarnosti.

Prodor fenomenologije u društvene nauke, a posebno u sociologiju, rezultirao je nastankom nekoliko teorijsko-metodoloških struja. Fenomenološka sociologija ili „refleksivna sociologija“ kako je mnogi teoretičari nazivaju, prema viđenju Ričarda Gratofa (Richard Grathoff) grana se na najmanje tri sociološ-

ke škole: 1) „teoriju uloga i ispitivanja normalnosti“, 2) „etnometodologiju“, i 3) „prvu generaciju 'New School for Social Research'“ Tomasa Lakmana (Thomas Luckmann) i Pitera Bergera (Peter Berger) (Pavić, 1994: 289). Danas se ovoj grupi pridodaje i četvrta grupa škola, koja proizlazi iz simboličkog interakcionizma Ervinga Gofmana (Erving Goffman) i Džordža Herberta Mida (Georg Herbert Mead). Koncept identiteta zadržava posebno mesto u razmatranjima ovih autora. Tako i tzv. nova francuska sociologija, među kojima su i neokonstrukcionisti, nastoji da se orijentiše primarno na „fluidne forme društvenosti“ i samopercepciju učesnika društvenog života, tj. na „delanje društvenih aktera u svim najfinijim nijansama“ (Petrović, 2014: 215). Sopstvo koje teoretiše, u Šicovom značenju, jeste ono koje podražava stav vrednosne neutralnosti, ali koje se u svim slojevima društvene stvarnosti ispoljava parcijalno i tako učestvuje u komunikaciji. Akteri imaju svoje primarno delanje u tumačenju, ali su i sopstvo i identifikacije fragmentarne. O identitetu se ovde može zaključivati posredno – „tako što se 'konstruisanje društva' prati uporedo na dva prepletena plana – kao 'objektivna' i kao 'subjektivna' realnost“ (Spasić, 2004: 77). Šicovi motivi delanja „da-bi“ stvaraju subjektivnu kategoriju, dok „zato-što“ motivi grade objektivnu kategoriju. Ove fenomene problematizovali su potonji fenomenološki mislioci, posebno oni koji su pod uticajem Šica razvili konstrukcionističku teoriju u okviru sociologije. Kod klasičnih socijalnih konstrukcionista, Bergera i Lukmana (1992), nazire se nastojanje da se kombinacijom različitih Veberovih i Dirkemovih pojmova oblikuje sveobuhvatna teorija društvenog delovanja, koja zadržava postulat subjektivnog značenja, a društvu priznaje objektivni fakticitet⁹. Sociologija bi tako ostala huma-

9 Berger i Lukman su, između ostalog, ovu teoriju

nistička nauka pre svega, to jest nauka koja ne zaboravlja čoveka, već stvara osnove za različite mikro/makro teorije iz perspektive sociologije znanja. Znanje je konceptualni provodnik putem kojeg se Šicova fenomenologija društvene stvarnosti prebacuje u okvire konstrukcionizma. Znanje je značajan fenomenološki i konstrukcionistički koncept, ali se njegova vrednosna komponenta u formi Šicovih struktura relevancije izražava i u Dirkemovom pojmu kolektivnih predstava, pa i u sadržaju koncepta kolektivnog sećanja. Ako se fenomenologija shvati kao naučna filozofija zasnovana na transcendentnom stavu kao transcendentna subjektivnost ili fenomenološki epoché, kojom se istražuje stvarnost satkana od materijalnih i duhovnih pojava, onda je ona uslov (apodiktički temelj) i svake teorijsko-metodološke paradigme savremene sociologije.

REFERENCE

- Berger, P. i Luckmann, N. (1992). *Socijalna konstrukcija zbilje*. Zagreb: Naprijed.
- Bodlović, P. (2011). Elementarne odrednice svijesti kod fenomenologa i simboličkih interakcionista. *Amalgam* (5): 53–66.
- Диркем, Е. (1982). *Елементарни облици религијског живота*. Београд: Просвета.
- Gerc, K. (1998). *Tumačenje kultura. (II)* Beograd: Biblioteka XX vek, Čigaja štampa.
- Gordić, A. (2003). *Filosofija i nauka kod poznog Huserla u radovima Zagorke Mičić*. *Theoria* 46 (1-4): 47–58.
- Jenkins, R. (2008). *Social identity*. London and New York: Routledge.
- Marx, W. (2005). *Fenomenologija Edmunda Husserla*. Zagreb: Naklada Breza.
- Opalić, P. (1996). *Teorijske osnove psihoanalitičko-fenomenološkog shvatanja kolektivno iracionalnog*. *Sociološki pregled XXX* (1): 65–76.
- Pavić, Ž. (1994). *Fenomenologija i sociologija – Uvod u 'refleksivnu sociologiju'*. *Društvena istraživanja*, Zagreb, 10-11, 3 (2-3): 279–295.
- Petrović, J. (2014). *Beleška o tzv. novoj francuskoj sociologiji i njenim metodološkim konsekvencama – osvrt na najvažnija pitanja*. U D. B. Đorđević i J. Petrović (prir.), *Proučavanje društvenih pojava* (str. 213–222). Niš: Univerzitet u Nišu – Filozofski fakultet, Mašinski fakultet.
- Prole, D. (2017). *Povratak prirodnog stava? Schmitzovo čitanje Husserla*. *Filozofska istraživanja* 147 God. 37 (sv. 3): 423–434.
- Risteski, A. (2016). *Drugi u Huserlovoj i Šicovoj fenomenologiji*. U A. Ratković (ur.), *Percepcije Drugog kao drugačijeg* (str. 49–56). *Zbornik radova sa II interdisciplinarnog studentskog skupa Karlovački dani slobodne misli. Knj. II. Sremski Karlovci: Centar za afirmaciju slobodne misli*.
- Spasić, I. (2004). *Sociologije svakodnevnog života*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Šic, A. (2012). *Problem društvene stvarnosti*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Uzelac, M. (2009a). *Fenomenologija kao*

---

oslonili na ove dve pretpostavke, ukrštajući tako načela Dirkemove i Veberove teorije (v. Berger, Luckmann, 1992: 9, 33).

misaoni stav i methodos. Predavanje održano na Filozofskom fakultetu u Beogradu. URL: <http://www.uzelac.eu/Predavanja/07UzelacMFenomenologijaKaoMisaoniStav.pdf>

Uzelac, M. (2009b). Fenomenologija. Novi Sad: Veris

Veber, M. (1976). Privreda i društvo, Tom prvi. Beograd: Prosveta.

Hall, J. (1977). Alfred Schutz, His Criticisms, and Applied Phenomenology. *Cultural Hermeneutics* Vol 4 (3): 265-179. doi.org/10.1177/019145377700400303

Hall, J. (1981). Max Weber's Methodological Strategy and Comparative Lifeworld Phenomenology. *Human Studies* (4): 131-143.

Giddens, A. (1993). *New Rules of Sociological Methods*. Stanford: Stanford University Press.

PHENOMENOLOGICAL UNDERSTANDING OF M. WEBER'S POSTULATE OF SUBJECTIVE INTERPRETATION IN A. SCHÜTZ'S WORK

Keywords:

Max Weber, Alfred Schütz, subjective interpretation, action, phenomenology.

Author:

Snežana Popić is a Research Assistant at the Faculty of Philosophy of the University of Priština temporarily settled in Kosovska Mitrovica, Serbia

Correspondence:

snezanapopic@gmail.com

Field:

Sociologie

Summary

Max Weber, as the founder of interpretative sociology, left a significant influence on phenomenological, that is, reflective sociology. His concept of understanding (Verstehen) gained a modified role in the sociological theoretical-methodological directions that emerged during the twentieth century. Understanding is not only a methodological procedure of interpreting social reality but also a condition of its intersubjectivity as a special experiential form. Therefore, in this paper, the theoretical schemes and methodological strategies of Max Weber and Alfred Schütz are problematised with the central attention to the use of the postulate of subjective interpretation. This postulate is presented within the phenomenological sociological model, primarily in the sense of the general principle of constructing types of flow-actions, that is, the typification necessary for social harmonisation of participants in the common-sense world. Since the model of scientific constructs is based on the model of common sense constructs as first-order constructs, this postulate also gained its central place in the methodological sense, as one of three possible forms – experiential, epistemological, and methodological. In the wake of all previously analysed, the specificity of the phenomenological understanding of the concept of action is also pointed out.

DOI:

10.5937/politeia0-29395

Paper received on:

13.09.2020.

Paper accepted for publishing on:

16.11.2020.

